

Lettre-arc+kép

Képtelen természetrajz - Szabó Attila munkáiról

Két dolog rögtön szemet szúr ezeken a képeken: a dolgok meghökkenítő átalakulása, provokatív metamorfózis és a terek, az észrevétlenül megképződő heterotópiák. Nem folyamatokat látunk, hanem állapotokat, melyekről mégis nyilvánvaló, hogy itt nem érzékelhető folyamatok eredményei. A szokványosból mindig kiszakított, hol jelentéktelen, hol töredékes tárgyak színváltozáson mennek keresztül, jobbra travesztálódnak. Ennek két eltérő módjával találkozunk.

Az egyiknél a természet, a táj, a környezet beavatkozás folytán vált mássá, oly módon, hogy a belé helyezett tárgyak rögtön felismerhető idegenségük ellenére is valódnak, a természethez tartozónak, vagy csak természetesnek mutatkoznak. Ugyanakkor a tárgyakat mutató képek erős, mint mondtam szemet szűrő jelet hagynak arra vonatkozóan, hogy rászedik szemlélőjüket (azaz hogy nem akarják rászedni). Ez a jelzés nyilvánvaló ellentétekben ölt testet, mint szerves és szervetlen, ember és állat, természeti és ipari stb., és ezek inkonzisztenciája táplálja. Más szóval: e fotók között nincs *trompe l'oeil*, mert bár a fénykép sohasem különbözik attól, amit ábrázol, s önma-

A fent jelzett színváltozás másik módja jóval egyszerűbbnek látszik. Tárgyakat látunk, amelyek látszólag önmaguk maradnak, ám a bemutatás révén identitásuk mégis elmosódik, átbillen valami nehezen meghatározható másba. Eközben vagy a látvány a döntő, a felület, a textúra, így például a gigantikus *ready-madek* esetében, amelyek látványként tisztán geometrikus formákká lényegülnek át, vagy egyszerűen a dolgok konstellációja, például a bizarr-giccses, önmagát travesztáló *csendélet* esetében. Vagy akár maguk a dolgok, amelyek eddig ismeretlen oldalukról mutatkozva önmagukat veszítik. Voltaképpen egyre megy, beavatkozik-e a kéz, kisajátít-e bármit is a kamera: a világot a dolgok átváltozása határozza meg.

A metamorfózisok, alakváltások, travesztációk mellett a másik szembe-tűnő jellegzetessége ezeknek a képeknek, hogy láthatóan örömet lelik a heterotópiák feltárásában vagy megképzésében. Ez ráadásul az esztétikai minőségek zavarba ejtően ellentétes típusainak a mozgósításával történik. Ugyanis a travesztiából adódó *nevetséges* minősége mellé tagadhatatlanul odatársul valami nagyon is *komoly*. Lehetetlen nem észrevenni, hogy a kamerát vonzó *banális* a legtöbb esetben átlényegül, hogy a *blöffnek* tetsző másságok mögött sokszor ott lappang a *szakrális*. Ez leginkább a táj megjelenésében érhető tetten. A táj érzéki pompája, mely messziről ugyan, de mégis hol Fragonard-t, hol Tarkovszkijt idézi, már-már mintha valami elrejtteni való

gát elrejtve engedi, hogy keresztülássunk rajta, itt „hamis fotókat” látunk, a kép „mögötti” „valóság” sohasem létezett. A fénykép leleplezi saját, természetesnek gondolt illúzióját. Ez az ellentmondás, a fényképek általános jelölő természete és tárgyaik jelölhetlensége (nyilvánvaló abszurditása) között, vibráló feszültséggé válik, és két irányban sül ki: meglepődünk és nevetünk. Gumi-lények, áttetsző, titokzatos, mégis kétségtelenül irracionális struktúrák, képződmények, formák lakják be a természetet, a civilizáció romjait, el- és kisajátítva azokat a helyeket, ahová kerültek. Mintha a *kisajátítás* műveleteit látnánk, defetiszizált tárgyakat és színtereket, ahol mindazonáltal nem ismerhető fel, mi is volna az átvett „eredeti”. A kisajátítás éppúgy éri a civilizáció hulladékait, periferikus tárgyait, mint a természetet, sőt, embereket. Hisz voltaképp a fényképezés alapvető gesztusa is egyfajta kisajátító gesztus. Mégsem *appropriation art* ez. Ahogy *land art*nak sem nevezhető (vagy valami efféle dokumentációjának). A lufi flóra és fauna kérészéletű, talán csak a beállítás idejéig létező jelenségei a tájnak, nyomuk csak a fényképen marad fenn. Végso soron a tájhoz senki sem nyúl, a beavatkozás minimális, légies. Minden hozzátét képtelen természetrajzot hoz létre, képtelen szubsztanciákat szül, miközben a kép közegében átforgálja a teret, létre hoz egy újabbat.

összefüggés volna, amely azonban akaratlanul-akarva is átsüt a műanyag és gumi univerzum belé helyezett banalitásán. Az ebben az értelemben vett *tájfotókon* kirajzolódó terek pedig „eltérő terek”, heterotópiusak, amelyek egyszer csak reflexív funkciót öltenek. Megvalósult utópiák, amelyek – talán épp a bennük „életre kelt” műanyag flóra és fauna hatására – illuzórikussá változtatják a legreálisabbnak gondolt teret, a természetet. A blaszfémikus installációk nyilvánvaló illékonyágával, mulandóságával e terek tagadhatatlan időtlensége dacol. Szerkezeti különbségükben összetörik az időt. Ám, miként eddig is, e fotók ellenálltak minden kategorizálásukra törő akaratnak, most sem más a helyzet: valójában nem a rajtuk bemutatott helyek heterotópiák, hanem maguk a képek.

Csobó Péter

Tájkép csata után

Azért sajnálom magam, mert nincs senki, aki megtehetné helyettem. Az önsajnálát nagy megbecsülésnek örvend. Csak a síró ember, aki zokog saját során, az érdemli meg mások sajnálatát. Ez csak egy percig tart. *Csak összecsapom a tenyerem*, és már ismét mindenki önmaga felé fordul, mert az ember tartósan csak önmaga miatt tud szenvedni. És nem szabad felróni neki, mert élni valóban szomorú dolog, amin csak sírni lehet.

Amikor végre abbahagyta a zokogást, elhagyott. Hirtelen letörölte könnyeit, és könnyes helyett gyűlölködő tekintetet vetett rám. Tönkretettél, mondta. Átkozom minden együtt töltött napunkat, mondta még. Világosan láttam, hova vezet ez. Még két-három mondat, és eljut addig, hogy miattam meg akar majd halni, gondoltam. De nem így lett. Az élet veled maga volt a pokol, mondta ehelyett. Pokol, amelyet most elhagyok, hogy újra élni kezdjek. Ha jobban meggondolom, hálásnak kell lennem, mert újra fölébresztetted bennem az élet utáni vágyat, folytatta, az utánad következő élet utáni vágyat. Most már tudom, hogy van élet a halál után, nevetett hisztérikusan, ez az *utánad következő élet*. Köszí mindent, kiáltotta, miközben a cuccait behajigálta a bőröndjébe. Elment, mielőtt bármit sikerült volna mondanom. Álltam a folyosón, az ajtót bámulva, amit az imént csapott be maga mögött, egyedül a házban, ami nemrég még a családom otthona volt. Mire számítottam? Hogy az ajtó ismét kinyílik, hogy ő belép, elneveti magát úgy, ahogyan csak ő tudott nevetni, hogy ebbe az elátkozott házba ismét visszahozza azt a nevetést, ami miatt egyébként beleszerettem, a nevetést, amit feleségül vettem. Ma reggel ment el, és nekem már nem jutott eszembe: miért? Mi történt közöttünk, mi vált elviselhetetlenné? Rá gondolok, de nem jut eszembe egyetlen ok se, miért undorodtam tőle, miért távolodtam el tőle, miért voltam képtelen együtt élni vele. Most szeretem, ezt tudom. A mosolyára gondolok, és úgy szeretem, mint ismeretségünk első napján. Mintha mi sem történt volna. Ez azért van, mert elment, gondoltam: ez azért van, mert minden lejátszódott már és visszatért a semmibe.

Emlékszem: nézem őt, ahogyan a konyhában énekel, a tökéletes fényben, amely a nyitott ablakon át beárad, precíz megvilágítás, mint a barokk vásznakon. Úgy áll itt, mint egy kitárt szárnyú angyal, egy pillanattal az előtt, hogy törött homlokával fölém hajol, hogy szárnya abba a sárba hull, amelyben dagonyázom. És akkor énekelni kezdett, és ez a szörnyű éneklés volt az, ami tönkretette a képet. Kedvesem, úgy nézel ki, mint egy angyal, de úgy éneksz, mint egy béka, mondom neki. Egyébként is, minden ember elviselhetetlenné válik, ha kicsit jobban megismerjük. Ezért a legszebb nők a festők vásznain láthatók. Nekik csak külsejük van. Ők szépek: ez minden, amit tudni kell róluk. Minden további adat az életrajzuktól, a szokásaikról, a gondolataikról eltávolítana tőlük, a csodálatot undorrá változtatná. Csak elképzelni tudom, mennyire büzlött a gyöngy fülbevalós lány. Abban az időben Európában nem voltak fürdőszobák, és a kor európai nőiről alig lehet mást elképzelni, mint hogy a pestis bacilushordozói voltak. Az a lány, jól tudjuk, szolgáló volt. Amikor a festő elé állt, aki eldöntötte, hogy az örökkévalóság számára megörökíti a szépségét, tehát a róla szóló hazugságot, már megfőzte az ebédet, fősúrolta a padlót és elvégezte a bevásárlást. Addig a pillanatig legalább háromszor megizzadt már. Nyilván szörnyű lehetett vele egy helyiségben tartózkodni. De nincs olyan férfi, aki ne kívánná megcsókolni, amikor a múzeum falán függő festményt nézi. A művészet egyébként mindig hazudik, elcsábít bennünket a hazugságaival, mint ahogy a gyilkos elcsábítja az iskola előtt esőben ácsorgó, anyjára váró kislányt, de az anya késik, mert a szeretőjének aznap valamivel több perc kellett az orgazmusig, mint egyébként, kézen fog bennünket, mint egy hazugsággal elvakított kislányt, és elvezet bennünket az *igazságtól*, el az élettől. A művészet olyan benyomást kelt, hogy a dolgoknak értelme van, benne a dolgok *okkal* történnek, és az igazság, természetesen,

Terra promessa

más, soha nem tudhatjuk meg az okát a történéseknek, és az éppen történő dolgok értelmét sem látjuk. A dolgok se nem szépek, se nem indokoltak. Egyszerűen bűdösek, mint ahogy az volt Jézus a keresztfán, mint ahogy büzlött az őt megkövező tömeg, és ahogy büzlöttek az őt megsírató tanítványok, vagy a szentek, a vétkesek, az áldozatok, a hóhérok, da Vinci Mona Lisája és Vermeer lánya a gyöngy fülbevalóval, és, mindenekelett, van Gogh cipője, amelyről Heidegger, sör- és kolbászbűzben pácolódva, azt állította, hogy parasztos. Mint ahogyan büzlünk mi, élők, akik hiába fürdünk meg, mert a piszok, nem pedig a tisztaság, a mi természetes állapotunk – megtisztálkodunk, de mindig újra bepiszkoljuk magunkat. És átkozottul büzlünk: a születésünktől amíg ki nem leheljük a lelkünket, még amikor meghalunk, akkor is büzlünk, az *életben és a halálban*.

Csak most, amikor már nincs itt, most lehet újra szép, most szerethetem ismét. Mert elfelejtettem mindazt, amit megtudtam róla, csak a szépsége maradt meg. A mosolygó arca. Őrzöm ezt a képet, mint ahogy a lopástól óvják a legjobban őrzött múzeumokban az értékes festményeket.

Az autómhoz vezető legrövidebb és legkevésbé kényelmetlen út az elhagyott földalatti garázsra át vezetett. Onnan egy sor romos ház között eljuthattam volna a parkig, majd a Pinješre vezető kis utcákon át addig a helyig, ahol leparkoltam. A rizikó, hogy találkozni fogok valakivel, akivel nem szeretnék – ha absztraháljuk azt a tényt, hogy én soha senkivel nem szeretnék találkozni –, minimális volt. Az útvonal, amelyen a autómhoz igyekeztem volna, a háta mögött vezetett a tömegnek, amely a sétányon saját izzadságában és bűzében nyomult előre, a nyári élvezetek után kutatva. Sötétben haladtam, az utcai világítás fénykörén kívül, amely alatt, fejtellenül körbe-körbe araszolva, emberek tízezrei ütköztek egymásnak, mint valami rosszul szervezett

NIKOLAIDIS,
Andrej
Mimesis. Fiam
Gondolat, 2014

„A nevem
Konstantin Teofilis”
Magyar Lettre
Internationale, 58

hangyahadsereg, ugyanazokon az utcákon keringve, mint minden este, mint minden évben.

A szocialista időkből származó, most gazdátlan bolt melletti parkolóból széles lépcső vezetett a föld alá. A kommunista vezetőknek, akiket a szegény prolik és a butácska parasztok közül válogattak, szerény múltjukkal ellentétben, grandiózus jövőképük volt. Mindent, amit építettek, a saját síremléküknek érezték – amiről majd eszébe fognak jutni az eljövendő nemzedékeknek, így mondták ezt, mert hittek abban az idióta ötletben, hogy az élet nem ér véget a halállal, hanem folytatódik az emberi tettekben és fönmaradó alkotásokban.

Egyszer azt olvastam a helyi lapban, hogy ez a háromszintes garázs tízezer négyzetméteres területű volt – az atombunker nélkül, mert annak méreteiről nem lehet tudni semmit, adatai továbbra is katonai titoknak minősülnek. Síremléknek tökéletes volt ez az építmény – szerintem elérne benne minden jugoszláv kommunista vezető földi maradványa. Nem mellékesen, az óvóhelyen elférnének a családtagok koporsói is, hogy halálukban is egy helyen nyugodjanak. Mert a család – a marxisták ezen maxima szerint éltek – a társadalom alapsejtje, ezért, szerintem, üdvös lenne ugyanazt a társadalmi szervezetet megőrizni a halál után is.

Parkolóként azonban ez a gargantuai csoda nem volt használható. Amikor a fáradt mesterek elvégezték az utolsó simításokat, és amikor a disznóforma elnök átvágta az ünnepi szalagot és a garázst ünnepélyesen *megnyitotta*, egyetlen autó se gurult oda be diadalmas dudálás közepette. A garázs fölépült, már csak az odavezető út kiépítése maradt hátra. A korabeli lapok *Ulcinj tervezett dinamikus fejlődésével* magyarázták az odavezető út nélküli garázs meglétét. A garázs csak az első lépés, a következő öt éves tervben várható az oda *be* és onnan *ki* vezető út, valamint számos kísérő objektum megépítése, amelyek előremozdítják Ulcinj turisztikai kínálatának színesítését, írták. A községi elnök az ifjúságra bízta az útépitést: ha mi most megépítenénk *mindent*, és a *minden* alatt a garázst és az odavezető utat értette, akkor elkényeztetnénk a jövő nemzedékeket. Ahogyan apáink elvégezték a feladatok nagyját, azaz kiharcolták a szabadságot, úgy mi is nagyobb részt vállaltunk az építésből: elkészült a garázs. Minden elkövetkező nemzedéknek egyre könnyebb lesz a dolga: fél évszázaddal ezelőtt nem volt még semmink, most már van szabadságunk is meg garázsunk is, már csak az útépités maradt rátok – erre a poénra volt kihegyezve a községi elnök mondandója. Ebből aztán kirajzolódtak a jövőbeli tervek is. A garázst, nyilvánvalóan, egyetlen végtelen építkezésnek tervezték, amelyhez az idők végezetéig minden nemzedék hozzáteszi majd a saját tégláját.

Egylőre azonban a garázs egy gödör volt a város központjában, amelybe a helyi lakosság naponta behajigálta a szemetet. Ahogy haladtam lefelé a szeméttárolóvá változtatott lépcsőn, többször majdnem hasraestem, mert belebotlottam a tévékbe és a rozsdás hűtőkbe, a legnagyobb méretű kukázscokkba, amelyekbe a környezettudatosság legmagasabb szintjén lévő polgárok gyűjtötték a szemetüket. A villanyégők, amelyeket a helyi bandák még nem törtek össze, imbolygó fénnel világították meg a haladásba vetett hitek ezt a sírboltját.

Az elhagyott garázs komoly alapanyagot szolgáltatott a helyi urbánus legendáknak. A *város alatt* gyülekező *kábítószeres bandáról* szóló történettel kezdődött. Aztán találtak odalent egy halott kislányt. Megerőszkolták, mesélték egyesek. Gyilkosa még életében levágta mindkét kezét, mesélték mások. Mielőtt a rendőrség közölte volna, hogy a kislány azért halt meg, mert legurult a lépcsőn, azt mesélték, hogy szándékosan gurult le, és azért akart meghalni, mert pedofil és vérfertőző apjának volt áldozata, ezért aztán öngyilkos lett, az apja meg börtönbe került. Még mielőtt nyilvánvalóvá vált volna, hogy egy újabb *családi tragédia* történt, a történetet perverz módon a szájukra vették a kisvárosi pletykafészek, és ennek során minden továbbmesélő beleépítette egyikét a legsötétebb vágyainak és frusztrációinak. Így aztán: a kislánnyal anélisan közöszült több férfi; a kislányt erőszakkal orális szexre kényszerítette ismét csak több férfi; a kislányt megvakították, az elkövetéssel a sátánistákat vádolják; a kislánynak kivették mindkét veséjét, az elkövetéssel egy emberi szervekkel kereskedő párt vádolnak, akik idősebb olasz házaspárként mutatkoznak be, és akiknek a szimpatikus, szenilis turisták álarcá mögé bújva sikerült az áldozataik bizalmába férkőzniük, miközben az Európa szélén lévő szegény országokban utazgatnak, mert szeretnék humanitárius munkával segíteni a helyi lakosságot. A halott kislány egy üres lap volt, amelyre a város ráírta saját undorító lényének bizonyítványát. Engedd meg

az embereknek, hogy kibontakoztassák képzelőerejüket, és meg fog előttem nyílni a Pokol, bűzös kénes áradatként öntenek majd el a gondolataik, telve mocskos vágyakkal, amelyek lelkük szörnyszülötteiként jönnek világra, és elnyomott félelmekkel, amelyeket úgy ásnak elő magukból, ezekből a csontokal és hússal benőtt temetőkből, mint rothadó hullákat.

Akad még néhány kitalált gyilkosság, valamint néhány valódi öngyilkosság, ott lenn, a garázsban, amely gödörre változott, és amelybe Ulcinj polgárai, mint a Traianus császár kecskefüleiről szóló mesében, begyömöszölték mindazt, amit nem mertek kimondani, de még gondolni se mertek rá. De nincs olyan gödör, amibe beleférne az emberiség minden gonoszúsága. Ha valakinek sikerülne lecsapolni egyetlen emberi lélekből a sötétséget, mint a tintát a tintahalból, az egész világ eltűnne abban a sötétségben. Csak az oktalanok hasíthaták darabjaira az atomot és kereshették benne a tökéletes fegyvert. Csak az emberbe kellene bekukkantani, benne megtalálható mindaz, amire szükség van minden létező dolog megsemmisítéséhez.

A garázsban, azon az estén először, jól éreztem magam. Mindig is tudtam, gondoltam, hogy az ember addig nem lehet boldog, amíg a föld alá nem kerül. Fölöttem ott őrjögött az emberiség, olyan zajt keltve, hogy az még a garázs vastag vasbeton födémjén is átszűrődött. A fejem fölött az emberi léptek úgy kopogtak, mintha valaki apró szögeket ütne bele abba a koporsóba, amelybe önszántamból feküdtem bele. Azonban... Egyik kellemetlen meglepetés a másik után – ennyi az én életem története. Még a föld alatt se lehettem egyedül.

A garázs mélyén, az atombiztos óvóhely hatalmas célajtaja előtt leültem egy kupac kidobott könyvre. Átlapoztam néhányat. Egész jó kis gyűjteménye a vallásos ponyvának: A megváltás száz módja; Az isteni jelek magyarázata; Önmagunk megismeréséről. Rágyűjtöttem, és alaposan megvizsgáltam a körülöttem lévő szemétdombot. Vigasztaló a szemét durva lát képe, amely mentes az ígéretektől, ezáltal a reménytől is, ezáltal a csalódástól is. Körülöttem minden kihasznál, értéktelenként kidobott és végül elfeledett volt, mint ha soha nem is létezett volna. *Együtt éreztem* minden kidobott háztartási

SZABÓ ATTILA: REPLICA (2009)

géppel, kredencsel és csillárral. Mindegyikünkre az a vég várt, ami őket érte. Az emberek elhasználnak és elfelednek bennünket is, ahogyan ezeket a tárgyakat is elhasználták és elfeledték. Az egyik pillanatban még valami miatt hasznosak számunkra az emberek – ilyenkor közel állnak hozzánk. Már másnap zavarnak bennünket, és nincs más vágyunk, mint hogy eltűnjenek az életünkéből. Naponta dobunk el embereket, ahogyan a szemetet dobjuk el. Eldobunk és eldobatunk, ez az egyszerű igazság. Bedobtak bennünket a világba, amely újra és újra eldob bennünket. Végül önmagunk maradunk, és ott bolyongunk a szeméttelen, amelyet az életünk hozott létre. Ott vannak körülöttünk az eldobott barátok, szerelmek, egynapos ismerősök, akiket kerültünk és akiktől megszabadultunk. Bennünk pedig az elhasználódott érzelmek üres csomagolása, amelyekkel táplálkoztunk, lyukas reményeink, amelyek, mint leeresztett gumikon, gördült előre lényünk rozoga szerkezete.

Lassan vezettem. Minden útmenti kőben, ha egy kissé alaposabban megnézed, ha csak megkísérelted kiismerni, gondoltam, a bukás okait látod. Az úton, amelyen haladtam, jött fölfele annak idején az Ulcinjt elfoglaló montenegrói hadsereg. Fönt, a fönnsíkon, ahol az egyik oldalon a nagy kék semmiséget látni, egészen Otrantóig, a másikon a sőtjai síkságot és a sólepárló medencéit, megütözték egy kisebb török egységgel. Ezután a Meteriza oldalában leereszkedtek az Óváros falai alá. Amikor a támadásukat visszaverték, dühükben fölgújtották a városnak egy részét, amelyet később újjáépítettek, és amelyet ma, *ób, az eufémizmus örömei!*, Újtelepnek hívnak. A sok faház és a több tucat kis híd hajnalig parázlott, megvilágítva Ulcinj lakosainak a jövőbe vezető utat.

Amikor végül bevette Ulcinjt, Miklós király egy templomot építtetett az Óváros falai alá. Állítólag a templom alapjaiba beépítettek néhányat az ezeréves faldarabokból. Amit leromboltak az ostrom alatt, az ágyútűztől ledőlő, tenger felé guruló faldarabokat beépítették a templom alapjaiba. Később a templom köré egy település épült. Elegyengették a muzulmán temetőt,

ahová az ulcinjiak évszázadokon át temették a halottaikat. Ledöntötték a sírköveket, a tengerbe dobták mindet, és akárha lovakkal tapostatták volna végig, elsimították a környéket, mintha korábban nem lett volna semmi ott, és pont azon a helyen fölépítették a házaikat.

Hol van ebben az egész történetben a boldogság lehetősége? A halálban, a rombolásban, a rablásban? Mindig is így volt, csakis így, gondoltam, bizonyos mértékű elégtételtelve a moralizálásban, amelynek – óh, jaj! – rövid időre teret engedtem.

Az autót a templomot övező fal tövébe parkoltam le. Ez a legkisebb távolság, amennyire hajlandó vagyok megközelíteni, gondoltam. Az Óvárosig vezetett egy rövidebb út is, a templomudvaron át, de nekem soha nem jutott eszembe arra menni. Ha dühös voltam a katolicizmusra, érdektelen a judaizmusmal szemben, ha sajnáltam az iszlámot, megvettem a protestantizmust – az ortodox pravoszláv vallástól undorodtam. Ezért a templomudvar helyett mindig körbementem, a szemeteskonténerek mellett, amelyeket a városi köztisztasági vállalat már napok óta nem ürített ki. A szemet bűze és a tömjén bűze közül mindig az előbbit választottam, mondtam magamnak. Inkább a piszkos utcákat választom a piszkos csuhák helyett. Ha már annyira ostoba és elkeseredett vagyok, hogy a megváltást keresem, és reménykedem is benne, akkor inkább az aszfalton fogom keresni, semmiképpen nem az oltár előtt. A létező világot választom, a gyöngéknék szóló hazugságok helyett.

Terra Promessa volt annak a kávéháznak a neve, ahová indultam. Gyakori vendég voltam ott. Leültem a tenger fölé nyúló teraszra és órákig csak ittam. Szép kis kávéház volt ez, tökéletes kilátással a tengerre, ahol Johnny Casht és Merle Haggardot lehetett hallgatni, és ez volt a *legjobb, amit a konzervatív Amerika adni tudott*, mondta a fura ideológiai beállítottságú pincér, akit soha nem sikerült megértenem. Fiatalkoromban sokat utaztam, még Woodstockban is jártam, mondta egyszer, liberális voltam. De utána sokat gondolkodtam és sokat olvastam, és íme – mára konzervatív vagyok, éppen így mondta. Ez furcsa volt, mert az emberek általában éppen azért konzervatívak, mert nem gondolkodnak, és semmit nem olvasnak. Azt mondtam neki: természetesen megérted, hogy bármiféle ideológiai választás teljes mértékben értelmetlen, hogy elfogadni egy ideológiát csak annyit jelent, hogy nem gondolkodtunk még róla eleget, mert minden dolog tökéletesen elfogadhatatlan, ha egy kicsit is hosszabban eltűnődünk rajta. Érted-e, mennyire szármalmas a vitások a balosokkal, kérdeztem tőle, mert abbéli igyekezetekben, hogy jobbitsatok a világon, mindenki életét csak még nehezebbé teszitek, olyan szabályokat és törvényeket hoztok, amelyek a mi egyébként is nyomorult egzisztenciánkat még nyomorultabbá teszik, és akkor ráadásul háborúztok is, de az azért nem annyira rossz, a háborúban az emberek szerencsére hullanak, mint a legyek, és legalább a szerencsések megszabadulnak a nyomorból. Te természetesen tudod, hogy végül mindenki elpusztul, és ráadásul reményvesztetten fogunk elpusztulni, és végül nem lesz egyetlen idea, versor vagy szlogen, ami alá el lehetne rejteni, hogy éppen meghalunk, és végül nem fogjuk tudni, miért élünk, de azt se, miért halunk meg, tulajdonképpen soha nem is tudtuk, mi a jó és mi a rossz, hogy mindig csak rosszat tettünk, különösen akkor, amikor szilárdan hittük, hogy jót cselekszünk, noha ez tulajdonképpen mindegy is, mert akkor, a halál órájában, nem csak hogy nem fogjuk látni a jó és a rossz közötti határt, de még abban se leszünk biztosak, hogy a jó és a rossz egyáltalán létezik, arra fogunk gondolni, csak akkor, a halálunk órájában, hogy a jó és a rossz pusztán ideológiai konstrukciók, amelyek arra lettek volna hivatottak, hogy a túlélésben segítsenek, ezt mondtam neki.

Nem válaszolt, de megértette, hogy ajánlatos kerülni a velem való beszélgetést. Attól kezdve kiváló kapcsolatot ápoltunk: ő hozza a szeszeket és hallgat, én iszom és hallgatok. Ő csak kiszolgálóként létezik, én meg csak olyanként, aki ezért fizet neki. Megiszom még néhány vizkít az *ígéret földjén*, aztán megyek aludni, gondoltam.

(regényrészletek)

RAJSLI EMESE FORDÍTÁSA

haladéktalanul le kell rombolni. Még csak el sem keseredtünk. Kiálltunk a tömbház elé, sápadtan egymást, aztán fölöttünk az égbe nyúló emeleteket bámultuk. Körös-körül az üres telken százméteres körzetben tenyérnyi vastagon állt a por, a mélyéig terméketlen földet teljesen belepte a szemét. Fél óráig szótlán álldogáltunk a szabad ég alatt, azután visszamentünk összeszedni a kacatjainkat. Mit pakoljak össze? Egy asztalt, egy széket, egy ágyat? Inkább felgyújtottam volna, inkább elnéztem volna, hogy tényleg elhamvad. Néztem az ovális ablakot, amely nem tudta befogni a Nép Háza kövér testét, az üres falakat, az ágyat, amelyben valaha Herman aludt. . . Az asztalon kinyitva, boncolásra készen a kéziratom, gondosan és izgatottan felemeltem, mint egy újszülöttet, beletettem a vászonszatyorba, amelyben előző nap, amikor még azt hittük, a tömbház a végtelenségig talpon marad, anyám a joghurtos üvegeket cipelte fel. Levedlettem, elhagytam egy időre a csigaházat, rózsaszínű, csupasz hasam a föld legsebezhetőbb pontja volt. Sürgősen másik menedékhelyet kellett keresnem, ahol tovább csiszolhatom a szavakat. Másnap reggel, ahogy a nap felkelt, motor- és patazajra ébredtem, nagy lármára, mint régen, augusztus 23-án, amikor pont az ablakom alatt haladtak el a felvonuláson az allegorikus kocsik, és egy-egy munkáscsapat a jelmondatokat gyakorolta, és úgy harsogott, mint a sportcsarnokban egy fagyos reggelen: „A Szovjetunió/ a békeharc vezére!” Most viszont nem skandáltak, nem is integettek papírvirággal, nem voltak zászlók és RMP plakátok. Most rettenetes zajjal szekrényeket, kredenceket, gáztűzhelyeket, székeket és könyvvel megrakott műanyagzsákot cipeltek le a lépcsőn. A lifttel az asszonyok hordták le az edényeket és evőeszközöket kartondobozokban, a vállukon egy-egy feltekert szőnyeget. Lenn, a ház előtt gumikerekes lovas kocsik, utánfutós autók, nyitott ajtajú furgonok álltak. A gyerekek már rég lejöttek, nekik a költőzködés – Isten tudja, miért – lehetőség volt a játékra és lökdösődésre, a kislányok ugróköteleztek a bokáig érő porban, a fiúk zavartalanul bámulták a lovak fekete, csaknem földig érő dorongját. Több milicista hátratett kézzel, kifejezéstelen könyvelőarcúval figyelte a jövés-menést. Néhány óra múlva a felmálházott tömegből álló konvoj a kamionok, Trabantok, szekerek nyomában a fölkapart porfelhőn át lassan elindult a semmibe. Egy-egy rosszul odakötözött szék a bútorok tetejéről lehuppant a földre, és félig betemetve ott is maradt a porban, mint egy szemétre vetett marhacsontváz. Én is mentem velük, kezemben a szatyorral, nyeltem a port, beleléptem a friss trágyába, és bukdácsoltam mindegyik kanyarnál. A házrombolások után gazdátlaná lett kóbor kutyák mérgesen megugattak, míg felbukkant előttem egy-egy képzeletbeli udvar. De már a múlt tavasz romjait is ledőzerolták. **Kő kövön nem maradt a régi, árnyas, meghitt városnegyedből.** Mögöttünk a skarlátvörös tömbház papírvékony, feltáskásodott, omladozó falaival, mint valami üres darázsészék, amely meglepően könnyen levált az ereszről. Ma már hült helye sincs, és ha igaz, amit beszélnek, miután a város egyetlen felálló vasbeton faszát dinamittal felrobbantották, pár napig egyetlenegy férfinak sem volt erekiója. Az előregyártott elemekből épült gettó nyomorúságos hálószoba-celláiban, ahol egy ágy is alig fért el, a falvédőkön gypjas cicák és csapzott sellők bekeretezve, estéről estére megisméltődött ugyanaz a szomorú jelenet: a férj hazamegy a gyárból, hónalja izzadságtól bűzlik, bekap valamit, és bebújik az asszony mellé az ágyba, maga alá gyűri, borostás arcát felesége hajába fúrja, beszípanja megszokott rántásszagát, cuppanós csókot nyom a szájára és a nyakára,

tenyere eltűnik a combjai közötti bozótnak, rátalál a meglepett, kiszáradt és gonosz szeméremajkakra. „Rakd szét a lábadat, a kurva anyádat”, a nő enged az erőszaknak és a szánalomnak, közben arra gondol, be jót fog aludni, ha végre békén hagyja, és megragadja az ura lomha, kövér kukacát, mint a tehén tőgyét, és megpróbálja valahogy magába gyömöszölni, csak mielőbb túl legyen már rajta. Has a hashoz dörgölődzik, óvatosan, nehogy a kicsik meghallják, nyalogatják egymás savanyú nyakát, sós ajakát, de a férj máskor olyan durva és kemény dorongja, mint a műhelyben a szerszámok, most csak petyhüdtlen hever a felesége szőrös combjai között, semmi sem történik, káromkodva lemászik az asszonyról, és vele együtt az egész világot gyűlöli, ezt az egész rohadt életet, férfiúi önérzete és büszkesége tehetetlenségét, lekonyuló faszát, a gerincét, a homlokát, az ejakulációt, az életet és szerelmet jelentő spermáját, beszéd helyett undorral teli köpését a főnökök után, a húgyozását a klozetban, a könnyeket, és amikor megalázottan és dühösen hátat fordít asszonyának, fejére húzza a takarót, és hüppögve zokog, amíg elalszik végre. És lehet, hogy éppen a kivörösödött szeméből kicsorduló csillogó könnytől fogannak meg az asszonyok hasában azok a nem kívánt, általuk és férjüktől is elátkozott magzatok, akiktől a legszörnyűbb és legörületesebb módon próbálnak megszabadulni, titokban és folyton rettegve, hogy nehogy kiderüljön. Hányszor mesélt erről is anyám! Hogy micsoda tragédia, ha egy nőnek kimarad a menzesze! Hogy futkosnak nyolc-tíz emeletet a lépcsőn, naponta tízszer, hússzor, csak hogy elvetéljenek, hogy ugrókötelezzenek, milyen örült, hirtelen mozdulatokat tesznek, kockáztatva, hogy a hashártyájuk szétreped, a fürdőkádban mesterkednek, forralt vörösborral leisszák magukat a sárga földig, aztán részegen, de még mindig terhesen az epéjüköt is kiokádják. Ők is, a férjük is kétségbeesve futkosnak fűhöz-fához, aki megoldaná a gondjukat, előbb az orvost környékezik meg, aki semmi pénzért sem vállalja, mert már százak kerültek ezért börtönbe, aztán a hozzáértő asszonyokat, és milyen boldogan ölelkeznek össze, ha találják valakit. És ha délután ebben az ügyben becsönget valaki, rohannak ajtót nyitni neki, belép az idegen asszony, és mindent átjár a veszély meg az állati félelem. Az asszony kizavarja a férjét a hálószobából, de az ajtóra tapadva nemsokára ő is hallja az elfojtott sikolyokat és az idegen asszony hangját: „Halkabban, még meghallják, tönkretesz! Csak egy kis türelem!” És amikor a férj belép, leírhatatlan látvány tárul eléje, soha életében nem felejtje el, a lavórban egy darab méhlepényen, a vérben összegömbölyödve ott lebeg az áttetsző, bársonyos szemű ebihal, aki a reménységüket és bánatukat továbbvihette volna. Az ágyon, a megsárgult lepedők között az asszony, a valaha fátylas, mirtuszkoszorús menyasszony úgy fekszik, mint egy ledöntött szobor. Az idegen asszony viszi magával a pénzt és a véres cafatot, újságpapírban, míg ők ketten kimerülten hevernek a gyászos kanapén, aztán az asszony lassan felkel, a fürdőkádba dobja a használt rongyokat és törülközőket, a lavórba a vécébe lötytyinti a szennyet, lehúzza rá a vizet, és később a fürdőszoba kövén fetrengve órákig zokog. . . Másnap megint dolgozni kell a tejüzemben vagy a gyógyszergyárban, de mostantól idegeskedés nélkül jelentkezhet a negyedéves nőgyógyászati szűréseken.

(regényrészlet)

KOSZTA GABRIELLA FORDÍTÁSA

– Mire kéri? Mit égessen el? – makacskodott.
 – A regényeit – mondta Max, és majdnem sírva fakadt.
 – Azt is ír?
 Max bólintott.
 – Olyanok, mint a novellái? – kérdezte Hašek.
 – Jobbak.
 – Jobbak? És maga elégeti őket?
 – Mi mást tehetnék?
 Hašek maga felé fordította Maxot, hogy a szemébe nézhessen.
 – Milyen jogon tenné ezt?
 – Hogy én? – mondta szelíden Max. – Az ő írásai, nem az enyéimék.
 – És ő milyen jogon kér ilyet?! Az önző kis bibsi!
 – Eresszen!
 – Ide figyeljen, maga hitvány alak! Kiadja mindet. Az utolsó szóig.
 – Nem.
 – A legnagyobb író Prágában, és maga tűzre veti az életművét?! Átkozott legyen! Ekkora bűnre nincs bocsánat.
 – Hagyjon békén! – mondta Max, és ellökte magától Hašeket. A kövér ember a kőre huppant, Max pedig elsietett.
 – Nem teszi meg! Tudom, hogy nem!⁵ – kiáltotta utána Hašek, majd bemászott a tolószékbe és visszatért az ágyához.
 – Mi volt ez a kiabálás? – kérdezte Kafka a lefekvő Hašektől.
 – Nem hinném, hogy bármi köze volna ehhez.
 – Ismeri Maxot?
 – Ismerem.
 – Nagyon jó író, nem gondolja?
 – Annak, aki szereti az afféléket – mondta Hašek, miközben Kafkának hátat fordítva elhelyezkedett. Aztán a fejére húzta a takarót és így szólt:
 – Hazudtam.
 – Nem értem.
 – Amikor tegnap azt mondtam, hogy olvastam egy-két novelláját, hazudtam.
 – Hogy érti ezt?
 – Mindet elolvastam. Az összeset. Most is megvannak nekem otthon, Lipnicében – mondta, majd kis szünet után hozzátette: – Kafka úr, maga egy féltékeny emberrel beszélget. Aki féltékeny a maga tehetségére és teljesítményeire.
 – Maga?
 – Én kudarcot vallottam. Nem számít, milyen sok könyvemem vették meg, kudarcot vallottam. Én csupán elismerésre vágytam. Csak egy kis elismerésre. Hogy igazi írónak tartsanak, ne műveletlen firkászoknak. Tegnap azt mondta a könyveimről, hogy fércművek. Tudja, miért bőszüntem fel annyira? Mert a legtöbb kiadó ugyanezt mondta. Pontosabban, az összes. Ezért kellett önkiadásban megjelentetnem őket. Senkinek nem kellett. Nem azért, mert azt hitték, hogy nem lehet eladni – tudták, hogy kelendők lesznek. Hanem, mert fércművek.
 – Ha már a vallomásoknál tartunk – sutogta Kafka némi szünet után –, most én következem. Sose gondoltam, hogy a könyvei fércművek. Ezt csak úgy odavágtam. Én... Én mindegyiket szeretem. Minden oldalukat. Maga egy modern Rabelais, Hašek úr. Sőt, Cervantes! És sose bánja, ha a kiadók ostobábbak annál, semhogy ezt észrevegyék. A történelem magát fogja igazolni.

Azt mondja magáról, kudarcot vallott. De hadd mondjak el egy rövid történetet. Egy hónapja Prága utcáit járva egy csoport kamaszra lettem figyelmes, akik a maga könyvéből adtak elő egy jelenetet. A legrágárabbat, persze. Kívülről fújták az összes kitűnő mondatot. Általuk Švejk túléli magát, Hašek úr. Örökre fennmarad. Átadják a gyerekeiknek, azok meg az ő gyerekeiknek. Nekem van okom a féltékenységre. Ha meghalok, engem gyorsan elfelednek. Magát viszont... – mondta, és előntötték a könnyek. Nem tudta, mikor sírt így utoljára – ha sírt ennyire valaha is.

– Kafka úr, ne legyen olyan biztos benne, hogy elfelejtik – mondta Hašek elcsukló hangon. – Ne legyen olyan biztos benne.

– Franz Kafka! – visszhangzott egy érces hang Kafka fejében, de most nem volt annyira ijesztő. Kafka kinyitotta a szemét, és Hašek mosolygó arcát látta maga fölött.

– Itt az idő – duruzsolta.

– Mire?

– Majd meglátja. Keljen fel és menjünk!

– Hova? Sajnálom, nincs erőm.

– De lesz – mondta Hašek, azzal besegítette Kafkát a kerek székbe, és lassan kitolta a folyosóra. Ott a meglepett Černá nővérből ütköztek.

– Hašek úr! – kiáltott fel. – Mit művel maga Kafka úrral?

– Ó, Černá nővér, kedves – rikkantotta fülig érő szájjal Hašek –, inkább azt kéne megkérdeznie, Kafka úr mit tett velem!

Miközben végighaladtak a szanatóriumon, Kafka az ocsmány mennyezetet nézte, de hiába meresztette a szemét, nem látta a rémalakokat. Hamarosan kijutottak az épületből a reggel gyönyörű napsütésébe. Hašek megállt és mélyet lélegzett.

– Nos, akkor? – kérdezte a tolószékben ülőt.

– Mit akkor? – kérdezett vissza a másik.

– Lemenjünk a folyóhoz?

– Mondtam, Hašek úr, nincs erőm.

– De együtt menni fog – mondta, és meg sem várva a választ, talpra állította Kafkát. Aztán a két férfi egymásra támaszkodva, lassan lesétált a dombról. Úgy kiegészítették egymást, mintha egyetlen egészséges test volnának.

Félúton a víz felé, Kafka megcsúszott egy kövön. Hašek derékon fogta őt medvemancsával, mellyel a vállát tartotta addig. Kafka viszonzotta a mozdulatot.

– Hívhatlak Frantának? – kérdezte kicsit később Hašek. Arca ragyogott a szinte vakító napfényben.

– Hívhatsz.

– Te pedig szólíts Jardának. Ahogy a barátaim.

Közben elérték a partot, és nem messze egy ladikot láttak, melynek evezőjénél egy árnyaszerű alak ült.

– Ó ránk vár, Franta – szólalt meg Hašek.

– Tudom – mondta Kafka.

– Itt van az ezüstpénzed?

Kafka elmosolyodott. Furcsa volt, hogy majdnem elfelejtette, hogyan megy ez.

– Félsz? – kérdezte.

– Egy kicsit – mondta Hašek. – És te?

– Már nem.

SZILÁGYI MIHÁLY FORDÍTÁSA

A fordító jegyzetei

¹ Képzelt cseh városnév Ústí nad Labem mintájára. Jelentése: Betorkollás a Feledésbe

² černá [cseh]: fekete

³ Idáig diktálta a Švejk-et a már súlyos beteg Hašek. 1923. január 3-án meghalt, és regénye befejezetlen maradt. A történetet – Švejk orosz földön átél kalandjaival – újságíró barátja, Karel Vaněk kerekítette ki. Hašek művét Karikás Frigyes után Réz Ádám fordította magyarra.

⁴ A prágai Staroměstské náměstí (Óvárosi tér) közkeletű rövid neve

⁵ Max Brod (Prága, 1884 – Tel-Aviv, 1968) nem égette el, hanem kiadatta Kafka regényeit, majd 1939-ben Palesztinába menekült a maradék kéziratokkal. Halála után a titkárnője, majd annak két lánya örökölte azokat. Hosszú jogvita után 2012 októberében született meg a Tel Aviv-i Bíróság döntése, mely szerint Brod szándékának megfelelően a zsidó irodalom tárházát – az Izraeli Nemzeti Könyvtár – illeti a hagyaték. Az egyik svájci bank széfjében őrzött irathalmazra a Német Irodalmi Levéltár is bejelentette igényét. Egyes szakértők szerint jogosan, mert Kafka németül írta műveit, és ellentmondásosan viszonyult zsidó identitásához.

kacsaringós csöveken át megy a pára, s a túloldalon egy vékony csőrön át kicsöpög a tiszta szesz. Álmos vagy, kérdezi a házigazda. Ja, mondom, két napja úton vagyok. Mutatott egy ágyat. Többen elmennek, lefekszem. Még nem aludtam, hallottam, hogy a gáznál matat, kanálban forrósított fel valamit, aztán tűzbe tartotta a tüt, felszippantotta, és benyomta magának. Azt hiszem, gondoltam, ez tényleg az alternatív világ kapuja. Éjszaka, már megint ez a pisilés, persze, mert nincs fűtés és kurva hideg van. Felismerem magam körül Raszkolnyikov hónapos szobáját. Ki akarok menni, a végé a körfolyosó végén van, undorító, mint egy lezuillott vasútállomáson. Lopakodok kifelé. Az előszobában egy hatalmas kutya, akkor ugrik be, hogy tegnap is volt, és mondták, hogy szelíd, nem kell tőle félni, de én félttem tőle, s a kutya megérzi a félelmet. Morog és megremegteti a szájszéleit, elővillannak a fogak. Megpróbálok elcsúszni mellette. Nem engedi. Tovább morog, olyan halkán, hogy bennem félelmet keltsen, de ne ébressze fel a házigazdát. Visszahőkölök, befekszem újra az ágyba. Ez így fog menni, gondoltam, hogy nem tudok soha pisilni, s érzem, hogy a félelem miatt, s mert nem lehet elmenni, még jobban kell. Reggel nevettek rajtam, mikor mondtam, hogy a kutya miatt mi volt.

Hamarosan továbbmentem ezen a kapun, s belekeveredtem az akkor még egy közegbe járó alternatív művészek seregébe. Voltak mélyen hívők, akik a pravoszlávia otthonosságát hirdették, hogy amennyiben ezt elveszíti a világ, nem marad semmi, helyesebben bármi lehet, s a bármi nem más, mint a semmi, a mélységes üresség, az elértéktelenedett ember. Voltak hivatalosan nyilvántartott zsidók, akik szívük szerint már régen elhúztak volna innen, de az istennek sem sikerült útlevelet kapniuk. Kívülről-belülről ismerték az orosz irodalmat, s a világirodalmat is, különösen a németet. Tudod, mit jelent itt zsidónak lenni, kérdezték egyszer egy esti összejövetelen. Furcsa volt, csak zsidók voltak és én. Fiatal költők és műfordítók. Mit, kérdeztem, mert itt zsidó vagy nem zsidó valaki, azt gondoltam, egykutya. Elővette a személyi igazolványát, kinyitotta és elémdobta, láttam a neve alatt: jevrej. Zsidó. Megértettem. Ott voltak az avantgárdok, akik közül többen kerül-fordul kiutazhattak Nyugatra, az egyik épp előző nap jött meg, hosszú tömbökbe formázott szabadverseket írt, amelyekben általában nyelvfilozófiai problémákat vetett fel, minimum azt, hogy a nyelv kifejezheti-e azt, amiről írni akar, ha tényleg akarna valamiről írni, nem a nyelvről, ami amúgy sem tudja kifejezni azt, amiről írni akar, ha akarna valamiről írni. Nem véletlen, hisz az amerikai New Poetry School csapatához tartozik. Jóbarátja Laurie Anderson, mondta, s mikor hitelenkedtem, megmutatta a fotókat, ahol egy gardenpartyn ott vannak együtt

valahol Brooklynban. Tehetséges és tehetségtelen alkotók serege, egy-egy rock-zenész, aki kibukott a Zeneakadémiáról, s most fura artrock számokat ír. Semminek nincs értelme, magyarázza, a komolyzene a múlté, csak a gitárok csépelésének van értelme, meg mindenféle hordók és ládák ütlegelésének a színpadon. A Bibigun klubban ezek mind összegyűltek, s ha kellett, mindenféle eseményekre együtt mentek el. Megemlékeztek Gumiljov haláláról például, akit a vörösök lőttek le. Egy olyan költői irányzat alapítója volt (akmeizmus), ami a szimbolizmus érzelmi elragadtatottságával szemben a klasszikára, és váteszi költő-szerep helyett a költőre mint iparosra épített. De hiábavaló volt minden törekvés arányra, harmóniára és világos költői beszédre, az ifjú Gumiljov (öreg persze soha nem volt) mégis versei alapján beleszeretett egy Cherubina de Gabriak nevű bárónőbe. Az első blikkre is kitalált név nem volt neki gyanús, holott egy mozgáskorlátozott tanárnő írta a verseket. Éjszaka volt egy romos épületben, ahol valaha lakott Ahmatovával, a feleségével. Verseket szavaltak, ahogyan az oroszok szavalnak, hogy inkább éneklük a verssorokat, mit sem számít a tartalom, a dallam mindent felülír. Ezek a hivatalos művészeti terepen nem, a titkosszolgálatnál viszont számontartott alkotók szegényes lakásokban laktak, rossz ételeket ettek, de egy pillanatig sem veszítették el a birodalmi öntudatukat. Hozzám képest ők valakik voltak, mert én a provinciáról jöttem, én egy vagyok azok közül a kislepek közül, amelyek körülveszik a birodalmat, fura nyelvet beszélek, amit alig valahányan, az én kultúráim nagyjai nincsenek benne a világkultúra tankönyveiben, s persze politikailag sem sokat számít a világban való jelenlétünk. Bemutatom, mondta az egyik fickó a másiknak, János Háy, magyar költő, jól ismeri az orosz irodalmat, különösen Mandelstamot. Ez volt az egyedüli értékmérő, hogy ismerem azt, amiben ők élnek.

A diktatúrák alternatív világáról úgy gondolkodunk, hogy az épp az ellentettje a diktatúra szerkezetének, holott nem. A nemhivatalos kultúra épp úgy legyártja a maga pápáit, végrehajtólegényeit, hercegeit és grófjait, ajtónállóit és ítélőszékeit. Én kívülálló voltam, a rendtartás könnyen átlátható volt. Arra gondoltam, épp ez van otthon is, csak ahhoz túl közel vagyok, épp ez a hatalmi építmény, s hogy nincs olyan, hogy szabad művészet. Aki szabad, az kívül van ezen a társadalmon, s a kirekesztettség szorongatja. S hogy aki kintreked, az vajon azért reked kint, mert nem akar belépni, félti a művészi integritását, vagy alkatilag képtelen, hogy az autentikus alkotókat tulajdonképpen az anti-szociális alkatuk menti meg a korrupciótól.

Megyek haza, este van, a Néva felől jövők a Nyevszkijen, irodalmi séta, gondolhatná a gyanútlan idegen, ha nem volna kosz és bűz és omladozó

„A nyaralás fogságában”
Magyar Lettre
Internationale, 88

„A szabadság teste.
(Lengyelországról)”
Magyar Lettre
Internationale, 91

„A múlt olyan, hogy
nem lehet köpni rá”
„Nehéz nélküle(m)
elképzelni a világot
(Petri Györgyről)”
Magyar Lettre
Internationale, 92

„Orosz tél, magyar
nyár, prágai tavasz”
Magyar Lettre
Internationale, 94

volt, mintha máris a mennyországba értünk volna, hogy ott ez a gondosan felöltözött imám, maga Mohamed, s ha kicsit előrébb megyünk, talán még Allah is odalép hozzánk.

Délután vissza a repülőtérre. A beszállás nem úgy van, mint a Ferihegyen. A repülőnk nem akkor indul, amikor írva volt, a helyek száma a töredéke annak, ahányan jegyet váltottak. Amikor hirtelen megszólal a hangosbemondó, hogy itt a gép, a vezetőnk ránk kiált: fussunk, és futottunk ki egy üvegajtón vagy száz más utassal, akik állatokat és terményeket cipeltek, de még így is fürgébbek voltak nálunk. Mi nem férünk fel, ez egyértelműen látszott, túl sokan előztek meg, mikor a vezetőnk felkiáltott: Gyelegácia. Az orosz világban voltak ilyen varázsszavak, ez olyasmi, mint a mesében a szezám, szezám tárulj, mert láss csodát: az állatokat és terményeket cipelő helyi lakosság utat engedett nekünk, s mi az ő sorfaluk között egy vékony sávon, akárha vörös szőnyegen mennénk, felszálltunk a repülőgépre.

Az orosz helyi járat után a Malév gépe olyan volt, mint valami futurisztikus luxusjármű. Ha a csapkodószárnyas Moszkva - Kazányi járat nem esett le, ez ha akarna sem tudna leesni, gondoltam, mikor repültünk hazafelé, s bár nem vált veszélytelenebbé a légi közlekedés, mint indulásomkor volt, de én többet mégsem féltem a repüléstől.

Egy röpké úttól eltekintve, **amikor megismerhettem a szétdúlt birodalom működését, a seftelő azeri és csecsen maffiózókat**, a rubel teljes szétzúllását, amikor egy dollárért végigmutatta egy egyetemista a Kreml templomait, amikor néhány dollárért egy klasszikus lemezkollektiót lehetett vásárolni, amikor megjelentek a lerobbant zsigulik és moszkvicsok között a nyugati csodaautók, s az Arbaton kis százalékból trendi ruhába öltözött, amerikai cigarettát szívó korszerű alakok kezdtek el grasszálni, ettől a kilencvenegyes úttól eltekintve évtizedekig nem jártam Oroszországban. Abban az országban, ahol megtanultam, milyen érzés egy nagy nemzet állampolgárának lenni, hogy ott a legnyomorultabb alakokban is **mélyen gyökerezik a birodalmi öntudat**, ahol engem soha nem tekintettek másnak, csak egy provinciáról idevetődött barbárnak. Itt tanultam meg reálsan látni a saját hazámat, hogy mennyit jelent magyarnak lenni. A lázálomtól, hogy a mi kultúránknál magasabb kultúra „nem létezik, hogy nálunk egy főre két zseni jut, hogy mi vagyunk és voltunk Európa védőbástyája, ezektől a gyerekkorban lenyűgöző meséktől végleg eltávolodtam, s olyannak láttam a hazámat, amilyen. Kicsinek, amit nem kell szégyellni. Azt hiszem, az életkudarok java visszavezethető a rossz szemléleti pozícióhoz, amikor az ember hamistudattal

hamisképzeteket vél magáról, s mindemiat illúziók karmai között vergődik, s képtelen azt elérni, amire a saját képességei alkalmassá tennék. A magyar gondolkodásban mélyen gyökeret vert, a majd egyszer valami csoda történik velünk, s mint a szegényember harmadik fia, végre elnyerjük jutalmunkat. Holott csak azt tudhatjuk elnyerni, amit a képességeink s a munkánk lehetővé tesznek. Az illúziók hajhászása lehetetlenné teszi a lehetséges cselekedetet. Ha mákonyos tekintettel a Csomolungmáról vizionálunk, hogyan is lenne érdemes megmászni a Kékest. Holott a Kékes megmászása közelebb visz a Csomolungmához. Örültem, hogy a rossz magyar jegyeim és a jó oroszjegyeim miatt végül is lehetőségem nyílt otthonossá lenni egy másik kultúrában. Ha egyszer odatévedünk, amibe nem születünk bele, hanem mi vándoroltunk oda, mindent másképp látunk majd. Másképp nézünk a saját értékeinkre, s másként viszonyulunk más kultúrák értékeihez, s mindez lehetővé teszi, hogy megőrizzük a világra való érzékenységünket, azt a nyitottságot, amivel egyedül érdemes, amivel egyedül lehetséges igazi élményekhez jutni, aminek révén nagyobb esélyünk van, hogy közelebb kerüljünk legmélyebb valónkhöz.

Évtizedek teltek el, s ez a kulturális otthonosság lassan emlékké lett. Megkopott bennem a nyelv, elkorhadtak a régi kapcsolatok. Változott a világ. Egy másik nyelv vált közvetítőnyelvvé, abba feccöltem, mint oly sokan, energiát. Végül, mint a felesége és a szeretője között dönteni nem tudó férfi, két nyelv közé hulltam a pad alá. Az újat nem sikerült jól elsajátítanom, a régit elfeledtem. Holott bármerre mentem a világban, az orosz nyelv foszlányai ütötték meg a fületem. Mintha az oroszok titkon immáron nem csak Közép-Európát, de az egész világot elfoglalták volna. Annyian vannak, hogy jut belőlük mindenhol, tényleg annyian, mint az oroszok. Az indiai egyetemen, a New York-i taxiban, egy lengyel színházban, Prágában úton útfélen, múzeumokban, tengerparton és házibulikon. Ahogyan a nagypapa mesélte, a háborúban, vodkától elbutultan rohamoztak, s ha elbukott az első sor, rögvést ott volt a második, a harmadik, a tömeg volt az erejük.

Milyen kár volt ezt a húsz évet kihagyni. Milyen rossz elveszíteni olyasmit, ami egyszer már a fejünkben volt. Hány tudás morzsolódik szét az emberben az évek során, mert nincs ideje elevenen tartani, mert teljesen mással kell foglalkoznia. Mit jelent a tudások életben tartása, gondolkodtam egyszer. A feladatok azt hozzák, hogy új tudásokhoz és jártasságokhoz kell jutni. Ezt senki nem kerülheti el, s az aktív befogadás önkéntelenül passzíválja a szükségtelet. Hiba és tényleg sajnáltnivaló, ha valami elveszett? Ez tulajdonképpen az

új és a régi küzdelme. S mit jelent, ha a régi gyúri maga alá az újat? Ha a műemlékeket őrizzük teljes erőből, minden pénzünket ráfordítva, akkor hogyan maradna idő arra, hogy a saját környezetünket megépítsük, ha örökösen a kultúra archiválásával törődünk, kényszerűen elhanyagoljuk a ma kultúráját. Arány, gondoltam, arány, de valójában preferencia is. Nem hanyagolhatom el a gyerekeimet a szüleim miatt, meg majd megkérdezem a szüleimet arról, ami tudni akarok, később, ha majd ráérek, még lesz idő elmondaniuk. Aztán végül odajutunk, hogy nem. Ez a szülő meghal, mielőtt azt a néhány fontos mondatot elmondta volna. Egy kulturális hagyaték, amit állag szinten sem óvtunk, az idő martaléka lesz, amit már újraépíteni nem lehet, s a tudás, amiről azt gondoltuk, ha lenne pár hónap, fel tudnám eleveníteni, szertefoszlik, mert a pár hónapból először fél év, aztán egy év, majd már olyan hosszú idő lesz, ahonnan erre a tudásra rálátásunk már nem vagy alig lesz.

Így készültem huszonevvel később egy moszkvai útra, tudás- és otthonosságvesztesként. Utolsó pillanatban egy középhasaladó tankönyvből megpróbáltam előcsiholni a valahai nyelvismeretet. Könyvfesztivál, a Gyerek oroszul. Páreny. Megérkezem, mások már korábban kint voltak, éjszaka van, a reptérről bevezető úton még mindig hömpölyög a tömeg. Moszkva nem hal ki éjjel. Valakik mindig mennek benne valahová. Nem kell félni, mondta a sofőr, félig magyar, félig orosz, de már itt él jó ideje, neki húsz év Magyarország után ez lett az otthonosság. Itt mindig van kihez fordulni, magyarázza, ha veszélybe kerül. Másnap egy ismerős fickóval futok össze, ő is tagja az ideutaztatott magyarok csapatának. Kialvatlan. Mi történt, kérdelem. Hosszú volt az éjszaka, mondja, hogy van egy Igor nevű fickó, na, vele mentek el egy helyre, aztán az felhívta Oleget, aki jött fekete autókkal, kettővel, és akkor egy csapat element, azt már nem tudja, hol volt, valami menő helyre, kurva sokan voltak, mindenki be volt löve, elektronikus zene üvöltött, verte mindenkibe bele a ritmust, mint bárhol a világon, de valahogy az itteni ritmusnak van egy sajátos keménysége, tényleg nem térhetsz ki előle, ha kitérsz, akkor egy kurva erő, dob vagy basszus visszaránt. Nem szabadulhatsz. Olegnek nagyon sok pénze lehet, vagy épp akkor kapott, nem tudja, de ő fizetett mindent. Voltak félmegtelen táncosok, egy galériaszzerű üveg-talpazaton táncoltak, az emberek fölött, meg ráhasaltak a fejed fölött az üvegre mellet. Aztán persze, hogy menni kell, mert **valami csecsenek kérdeztek Igortól valamit, az meg feltehetőleg rosszul válaszolt**, szóval épp nem azt, amit kellett volna. Persze ez nem olyan, mint egy kvíz-műsor, senki nem tudja, hogy van-e ilyenkor jó válasz. Kirohantak, a csecsenek utánuk. Elkapták Igort és elkezdték ütni-verní, mondta, s akkor ő is beszállt meg Oleg is, verekedtek úgy negyven perccel, aztán valami rendőrszírénahang, és akkor minden megváltozott. Beültek a fekete kocsikba és így került haza. Ja, ez nem nagy szám, tulajdonképpen, ha most visszagondol, bár a pia miatt homályosak az emlékei, egy hete van itt, s minden este ez van.

A város nyugodt, senki nem gondol arra, hogy éjszaka bűnözők lepik el a bárókat és szórakozóhelyeket, s ha kell, ütök-verik egymást. Hogy mindaz, **amiről Plevin vagy Szorokin ír, nem a fantázia szüleménye**, hanem szintiszta realitás. Persze, ki a bűnöző? Egy olyan országról van szó, ahol ezt senki nem tudja eldönteni, hisz **magában az államapparátusban is gyanús múltú, s pláne gyanús jelenű fickók ülnek**, olyan mérvű a korrupció, a hatalommal való visszaélés, hogy valójában nincsenek nem sáros emberek. Ki találna itt egy igaz embert? Talán Putyin nem bunyózik az éjszakai bárók előtt, de ki merné érte tűzbe tenni a kezét? Senki, legfeljebb az, akinek kötelező.

Kik lehetnek, gondolom, amikor a Novij Arbaton araszoló kocsisort nézem, akik ezekben a lesötétített autókban ülnek? A legtöbbet nem a tulajdonos vezet, annyi látszik, hogy elől sofőr és hátul az utasok. Elmegyek egy parkoló mellett, ott még fekete autók mellett várakoznak a sofőrök. Mit csinálhatnak az utasok késő éjjel? Hol vannak, mivel töltik az időt? Nem tudtam, de az **biztos, hogy nem a Hattyúk tavát nézik az operában**. Egész este és éjjel hömpölyögnek a lesötétített, láthatóan méregdrága autók, többnyire óriásiak. Számolom, hányadikról gondolhatom azt, hogy ez egy egyszerű moszkvai lakos kocsija, Minden tizedik, huszadik. De ki állíthatja, hogy azért, mert neki egyszerűbb kocsija van, egyszerű moszkvai polgár. Dollármilliók csúsznak el mellettem. Ijesztő ez a másik világ, ijesztő, mert nem tudok róluk semmit, titkos része a társadalomnak. Nem besúgók és titkosszolgálati emberek, akiket a diktatúra évei alatt kiismerhettem, hanem olyanok, akik kialakítottak egy teljes másik világot, sajátos törvényekkel, és elfoglaltságokkal, **körbepátyázva rubelmilliárdokkal**, s a bástya mögötti életbe nem engednek belátást. Viszont nem lőnek az utcán, gondoltam, ez is eredmény, egy régi barátom azzal riogatott, hogy puskavégre kapják az embereket, hát nem. És nem a világ legdrágább városa. Igaz, egy magyar számára ma már minden külföldi város méregdrága, de nem Moszkva a legdrágább. Moszkva egy a drágák közül, s mert valaha olcsó volt, a drágasága most drágábbnak látszik a valódinál.

Nézem a járókelőket az Arbaton. Ezek már nem olyanok, mint a régi moszkvaiak, ezek már nem olyanok, mint az oroszok. Az utcán nem kell tüszögögni a krasznaja moszkva szagától, finom parfümök párállnak. A ruházat, ahogyan Párizs legelegánsabb kerületeiben. Mintha a legfrissebb divatlapokból keveredtek volna egyenesen az orosz utcára. A beszerzéshez nem kell messzire menni. A hajdan elszovjetesedett GUM most a legpazarabb pom-pában tündököl, a régi igénytelen boltok és árukinálat helyett a legdivatosabb márkák boltjai, akárha New Yorkban a SoHo-ban járnánk. Fény és szemfényvesztés mindenütt. A plakátokon nem Viszockijt vagy Okudzsavát hirdetik, hanem egy a nyomdokaikba lépő (legalábbis ő azt állítja magáról, hogy a nyomdokaikba ő lépett), Alexander Rosenbaum nevű érzélgős gitáros énekest, aki olyan dallamokat csíhol, amelyektől ez a mai eltaknyosodott orosz szív meg tud szakadni. A Kreml felől jövök, kanyarodok ki a Vörös térről, a kivezető út mellett Sztálin-, Lenin- és Putyin-hasonmásokkal fényképezkedhetnek a diktatúrát viccesnek tartó nyugati turisták. Arrébb orosz népi mintás toy-toyok és kiabáló turistavadászok. Városnéző buszok várják a tömegeket, persze nem olcsón, az egydolláros városnézés már a múlté.

Másnap megérkezik Jurij, egy régi haver abból az időből, mikor Leningrád mélyvilágával ismerkedtem. Elköltözött Voronyezsbe. Vasöntőben dolgozott, aztán megsérült és áttették az adminisztrációhoz. Kudarcos költő, de nem kellemetlen ember. Azzal szórakozik, hogy könyvfesztiválokra odaugrik egy-egy híres íróhoz és lefényképeztetni vele magát. Verseket ír, folyamatosan beszél, ha kifáradok az oroszban, átvált angolra. Azt mondja, ott, ahol lakik, mindenki kommunista, csak ő meg pár barátja nem, s hogy vannak ilyen orosz városok, ráadásul, bújtatott kommunisták, már nem látzik rajtuk, **de ugyanaz a rendszer működik, mint harminc éve**. Áldozatnak tekinti magát. Azért nem járhatott egyetemre, mert miattuk, s most is rászáltak. Nem annyira nyírják, mint Jeszenyint, akiről mindenki tudja, hogy nem öngyilkos lett, hanem a Cseka legényei kivégezték, mert ki lőné épp előlről homlokra magát. Mondom neki, hogy tudod mi volt Majakovszkij utolsó mondata az öngyilkossága előtt, jutott eszembe a régi vicc. Na, mi,

Várka sírt-rítt egész éjszaka. Hanem reggel jókor, mikor még a kakukk se kakukkolt, összeszedelőzködött, magához vett hét rubelt az útra meg egy karéj kenyeret, és elindult hazulról, megkeresni a kisgömböcöt. Hallotta, hogy a kínaiak Morsanszk felé vették az irányt. De talán hazudtak szándékkal, tudja azt az ördög. Nincs mit tenni, a kisgömböcöt csak meg kell találni. Elindult a Várka az erdőn keresztül egyenesen az országútnak, hogy azon Morsanszkba elmegy. Félútig sem ért, hirtelen mit lát: egy kicsi öregember ül ott egy kenderszötesen, s picinyke szivart szív. Várka nemigen szokott kicsi emberekhez, csak a mutatónyosnál látott a vásáron. Odamegy a Várka az öregemberhez, meghajol előtte:

- Adjon isten, öregapám.
- Adjisten, te Várka, ágról szakadt lányka.

Elcsodálkozott a Várka, hogy az öreg a nevének szólítja.

– Ne csodálkozz, Várka. Sok mindent tudok én, s nem csak terólad – mondta neki az öreg. – Az okos gömböcöt keresed?

- Azt keresem, öregapám.
- Adj nekem ennem egy falás kenyeret, és megsúgom neked, hol találsz a gömböcöt.

Előszedte Várka a karéj kenyeret, odanyújtotta a vénembernek.

Az pedig lehunyta a szemét, s nekilátott befolni. Látnivaló volt rajta, régen nem abrakolt. Megette a vénember a karéj kenyeret, s mondja a Várkának:

– Menj el az útig, ülj föl a buszra, s le ne szállj róla, míg Basmakovóba nem ér. Ott találsz a te gömböcöt.

– Hát Basmakovóba mentek a kínaiak tovább?

– A kínaiak éppen egy út menti falatozóban esznek-isznak. De hamarjában eladják ottan a te gömböcöt egy nagy molnárembernek. Az meg Basmakovóból való. A város határában van neki a malma. Este hazatér majd a kisgömböccel. Te is oda menj, ha a gömböcöt tőle vissza akarod még szerezni.

Meghült a vér a Várka ereiben:

– Hát öregapám honnan látja mindezt, hogy mi fog történni? Tán nem hiperokos lapul a zsebében?

– Ez itten az én hiperokoskám! – azzal az öregapó lekapta fejéről a nemezsapkát, meghajította a fejét.

Hát csodák csodája, az öregapó fejéből egy csillogó szög áll ki! Várka egy szót nem szól, meghajolt, elindult. Elment az útig, bevárta az autóbust Basmakovó felé, felült rája, három egész rubelt fizetett a jegyért, s elindult. Utazott fél napot, meg is érkezett. Kiszállt a buszból, hát ott egy piac. Odament az egyik kofához, megkérdezte tőle, miként juthatni el a malomba. Megmutatta neki a kofa. És elment a Várka a malomba. Az egész városban keresztülment, azután egy mezőn, majd egy erdőszávon, és akkor meglátta a malmot a távolban. Odament, hát ott rengeteg sok szekér áll sorba gabonával, egymás hegyén-hátán mind a sok muzsik. Közlebb ment a Várka. Hatalmas egy malom, szép szál deszkákból van összeépítve. Hallani, ahogy benne a malomkövek forognak, csikordulnak. Elámult a Várka: se patak, se szélkerék, se

dízelmotor, hanem a kövek mégis örölnek. Bekukkant egy résen, hát odabent hatalmas nagy óriás forgatja a malmot. Mint egy fa, akkora. Hanem a nagy molnárt, azt nem látni sehol. Fülelte a Várka a muzsikok beszédét, s kiértette abból, nem érkezett még haza a molnár. Ez a nagydarab asszony itten a felesége neki, a molnárné. És elhatározta a Várka, hogy amíg a kerék forog, bejut a gunyhóba a molnárhoz, elrejtőzik, éjjel pedig kilopja a kisgömböcöt. Így is tett. Míg a molnárné örölt, Várka bevette magát a gunyhóba. Hanem a molnár gunyhója óriásnagy, minden szálfákból van benne csinálva, székek is, asztal is, a ruhásszekrény is, meg az ágy is. Minden felfoghatatlan óriási itten. Megrémítette a Várkát ez az óriásgunyhó – de a kisgömböcre gondolt, a mosolyát, szemét felidézte, s leküzdötte a félelmet. Bejött az ágy alá, ott várakozott. Telt-múlt az idő. Eltelt egy óra, kettő, s már a harmadik is. A kövek abbahagyták a pörgést, szétszéledtek a muzsikok a szekereikkel százfelé. Bejött a molnárné a gunyhóba, felhajtott egy hordó vizet, kezdett teríteni. Nagyon döndült a föld nemsokára, kivágódott az ajtó, belép a molnár a gunyhóba, összecsókolózik a feleségével. A molnárné meg leültette urát az asztalhoz, itatta-etette. Teleitta, teleette magát a molnár, böffentett, fíngott, és azt mondja:

– Drága ajándékot hoztam neked, egyetlen feleségem.

És előszedte a molnár a zsebéből a kisgömböcöt, ki az asztalra. Elámult a feleség, fogta a gömböcöt, megbökte az ujj hegyével. Az meg aszondja neki:

– Az én gazdám Varvara Petrovna Opilova, egyedül neki szolgálok, őneki engedelmekedem.

Felnevetett a molnár meg a molnárné, de úgy ám, hogy zengett az egész gunyhó. Azt mondja a molnár:

– Holnap elhívok egy ezermestert, átépíti neked eztet a gömböcöt, téged fog szolgálni. Te leszel itten a világ úrnője!

Felnevetett a molnárné a gyönyörűségtől. Leheveredtek a molnárral az ágyra, kezdtek hupákolni, kufircolni. Megindult az ágy a Várka fölött, mire úgy megjegedt, hogy már „Csendőri!”-t kiáltott volna – de a kisgömböcre gondolt, és összeszorította a fogait. Kikufircolták magukat, a horkolást lehetett már csak hallani. Kikecmergett a Várka az ágy alól, felkapaszkodott az asztalra, megragadta a kisgömböcöt, s iszkiri a szörnyű gunyhóból.

Hanem az udvaron már sötét éjszaka, az orráig se látni, csak az uhu huhog. Mellére szorítja Várka a kisgömböcöt, megcsókolja, megérinti az ujj hegyével.

– Üdvözöllek, Varvara Petrovna – mondja neki a gömböc.

– Üdvözöllek, drága kisgömböc! – feleli a Várka. – Segíts nekem megtalálni az utat hazáig!

– Úgy is lesz – feleli a gömböc.

Kivilágosodott a kisgömböc, megmutatta Várkának az utat. És kijutott a Várka egyenesen az országútra. Éppen ottan megy egy éjszakai autóbussz Szerdobszk felé. Felült a Várka, kifizette a kerék három rubelt a jegyért, reggelre Szerdobszkban is volt. Onnantól meg gyalogszerrel indult hazafelé.

Megy a mezőkön, lóbálja a gömböcöt, danolászik. A kisgömböc meg kíséri az énekét, szivárványt ereget. Megérkezett végül a faluba. Hanem ott már mindenki csak őt keresi, papuka már a rendőrséget zargatja. Meglátja a család, megörülnek neki. A Várka meg mutatja nekik a kisgömböcöt, eldicsekszik, az óriásoktól szerezte vissza. Elcsodálkozik a papuka meg a mamuka, nem gondolták ők, hogy a Várka ilyen bátor nagylánnyá cseperedett.

A Várka akkor lerakta a gömböcöt a földre, hímzett kendőt terített rá, és azt mondja:

– Mostantól, kisgömböc, senki fiának oda nem adlak, se nagynak, se kicsinek, se embernek, se robotnak.

És Opilovék boldogan éltek, míg meg nem haltak.

(könyvrészlet)

GÁBOR SÁMUEL FORDÍTÁSA

százaléka szavazott, míg nyugaton és a centrumban a megkérdezetteknek csak szűk 3 ill. 7 százaléka támogatja.

Várható módon a legtöbben a donyecki (38%) és a luhanszki (42%) régiókban támogatják az elképzelést –, de még itt érik el a föderalizálás hívei a lakosság abszolút többségét.⁸ Ugyanez ez a felmérés, amit április 10. és 15. között végeztek, arról tanúskodik, hogy a megkérdezettek 19%-a támogatja délkeleten a status quo-t, (ebből Donyeckben 12%), míg 45% (ebből 41% Donyeckben és 34% Luhanszkban) volna híve egy egységes államnak bizonyos decentralizálás és a régiók nagyobb hatalommal való felruházása mellett.

A példátlan orosz katonai, gazdasági és propaganda-nyomás ellenére a délkeleti megkérdezetteknek így is csak 12%-a tartja az ország föderalizálását fontos lépésnek, amit a kormánynak végre kellene hajtania a nemzeti egység biztosítása érdekében. Sokkal többen, szám szerint 38% tekinti elsőrendű fontosságúnak a különböző paramilitáris egységek lefegyverzését és feloszlását, és 22% várja azt a kormánytól, hogy a délkeleti régióknak világos gazdasági perspektívát kínáljon.

Föderalizálás orosz módra

A másik ok, ami miatt a föderalizálás gondolata nem kecsegtet sok kilátással Ukrajnában, az az általánosan elterjedt felfogás, hogy bármit tenne is az ukrán kormány, hogy lecsillapítsa a Kremlt és csatlósait az ukrán régiókban, azok sose fognak azzal megelégedni. Ivan Krastev ezt így foglalta össze:

Oroszország úgy képzei, hogy Ukrajnából valami olyasmi lesz, mint Bosznia – egy radikálisan föderalizált ország, amely olyan politikai egységekből áll össze, amelyek mindegyike ragaszkodik a saját gazdasági, kulturális és geopolitikai preferenciáihoz. Más szóval: míg Ukrajna területi integritása formálisan fennmaradna, az ország keleti fele szorosabban kötődne Oroszországhoz, mint Ukrajna többi részéhez, ahhoz hasonlóan, amilyen a boszniai Republika Srpska kötődése Szerbiához.

Ez dilemmát okoz Európának. Míg Ukrajna radikális föderalizása megengedné, hogy kimaradjon a jelenlegi válságból, az országot hosszabb távon nagy valószínűséggel szétesésre és pusztulásra ítélné. Ahogy a jugoszláv tapasztalat mutatja, a radikális decentralizálás működhet elméletben, de a gyakorlatban nem mindig.⁹

Hivatalos orosz körökben nem sok kétséget hagynak az iránt, miféle „föderalizálás” lebeg a szemük előtt Ukrajnával kapcsolatban. Szergej Glazjev, Putyin tanácsadója például így fogalmaz meg az elvárásait:

„Egy mereven egységes államban állandósulnak a konfrontációk. Hogy ezeknek véget lehessen vetni, ehhez van szükség a föderalizálásra. Eleget kell adni a régióknak, kompetenciát biztosítani nekik a saját államháztartásuk előállítására, és lehetőséget arra is, hogy részlegesen, de a külpolitikájukat is meghatározhassák. Világszerte vannak erre példák, mégha ez nemzetközi jogilag különösnek tűnik is, hogy egy országon belül több eltérő kereskedelmi és gazdasági szisztéma érvényesül. Grönland például Dániához tartozik. Dánia az Európai Unió része, Grönland nem. Úgy-hogy ez egy ésszerű javaslat Ukrajna számára.”¹⁰

Kreml-közeliek még leplezetlenebbül nyilatkoznak meg. Így például Makszim Kalasnyikov volt újságíró és újsütetű politikai aktivista¹¹ 2014 januárjában, tehát már egy hónappal Janukovics bukása és a későbbi krími bevonulás és a Donbasszban indított akciók előtt megdöbbenő pontossággal vázolta fel a Kreml politikáját Ukrajnával kapcsolatban:

A polgárháborútól Ukrajnát már csak (a föderalizálásnak címkézett) gyors felosztás mentheti meg. [...] Mit tegyen Janukovics? Mire kell őt rákényszeríteni? Először is, hogy hirdessen meg népszavazást két kérdéssről: hogy Ukrajna aláírjon-e egy csatlakozási megállapodást az EU-val és Ukrajna föderalizálásáról; négy köztársaság létrehozásáról: Donyeck-Novorosszija (a Krímet is beleértve), Közép-Ukrajna, Nyugat-Ukrajna és Kárpát-Ukrajna. ... Moszkvának ezt a folyamatot információkkal, pénzügyileg és mondjuk így, speciális eszközökkel is támogatnia kell. A Donbassz és Novorosszija, ezek lényegében oroszok, a mi népiünk, kötelességünk megvédeni. Donbassz és Novorosszijában (a Krímben és a Fekete tengeri területen) lefegyverzett önvédelmi kommandókat kell létrehozni (mint 1990–1992-ben Transznisztríában). A belügyminisztérium ott állomásozó csapatainak és az ukrán harcoló erőknek a „privatizálásával” kell kezdeni. [...] A keleti lakosságból való önkénteseknek kell elfoglalniuk a felszabaduló pozíciókat. Moszkvának ezeket az egységeket szép csendben fegyverekkel és municióval kell ellátnia. Ezeknek az egységeknek a feladata abban áll, hogy fedezzék a hidakat a Dnyeper fölött és a veszélyes országrészeket Odessza, Nyikolajev és Dnyepropetrovszk területeitől északra. ... Hogy minél tovább lehessen tartani a kormányépületeket Kijevben, Donyeckből és Novorosszijából kell odavinni lefegyverzett önkénteseket. Könnyen közéjük tudnak vegyülni katonai kiképzők és harcosok (önkéntesek) az Orosz Föderációból. ... Ehhez most a pénzeszakkokat kell Donbasszból raporra hívni, megijeszteni és rávenni, hogy tejljenek (oldják meg a zsákjukat); Janukovicsnak (személyes beszélgetésben) menedéket és teljes védelmet kell garantálni az Orosz Föderációban; a televízió, rádió és az internet bevetésével szétkürtölni az Orosz Föderációban, hogy

a Donbassz és Novorosszija orosz és oroszbarát lakosságának megvédéséről van szó a brutális, megvadult banderistáktól, a káosztól és erőszaktól. A helyi oligarchákkal és Janukovicsal majd ezután foglalkozunk. ... A népszavazás megtartása (még akkor is, ha csak a Donyec-medencében és Novorosszijában, Délkeleten kerül rá sor), minden jogi alapot megteremt a leválásukhoz, és a hatalmi centrum áthelyezéséhez Kijevből Harkovba.¹²

Ami januárban még úgy festett, mint egy radikális nacionalista örült fantazmagóriája, az két hónappal később már a legnagyobb mértékben Putyin reálpolitikájának magvát alkotta. Még ha Viktor Janukovics idő előtti távozásával kicsit megzavarta is a tervet, az új kijevi kormányt még mindig minden eszközzel arra igyekeznek rákényszeríteni, hogy fogadja el az ország „föderalizálásnak titulált” feldarabolását – ahogy ezt Makszim Kalasnyikov őszintén kimondta.

Kijev ezt aligha fogja elfogadni, és inkább száll síkra egy halaszthatatlanul szükséges decentralizálás koncepciója mellett, ami alapjában véve megegyezik a szubszidiaritás EU által támogatott elvével. Az egyetlen törvényes út, amin ehhez el lehet jutni, elnökválasztások, majd parlamenti és helyhatósági választások megtartása, aztán lehet tárgyalni a hatalom és a felelősség megosztásáról a centrum és a régiók között a nemzeti valamint a regionális törvényhozás síkján.

Kijev ebben a kérdésben szilárdan (és érthető módon) elutasít minden egyezkedést Oroszországgal és az oroszbarát harcosokkal, akik elfoglalták Délkeleten a kormányépületeket, még ha éppen ez is az, amit Moszkva szeretne, és amit minden lehetséges eszközzel előmozdítani igyekeznek, mert ebben látja joggal az egyetlen utat arra, hogy rákényszerítse Kijevre a maga „föderalizálási” programját. A Kreml tisztában van azzal, hogy Ukrajnában minden normális választási eljárás a radikális oroszpartí erők vereségét eredményezné, és ezért tesz meg mindent, amit csak tud, hogy szabotáljon és kudarcra ítéljen minden normalizálást.

Egy közvéleménykutatás eredményei

Az említett közvéleménykutatás, amit 2014 áprilisában végeztek nyolc délkeleti régióban, tehát

